

NEDERWEERT-HOEBENAKKER 2017
OPGRAVING EN PROEFSLEUVENONDERZOEK (met uitbreidingen)
EVALUATIERAPPORT

dr. H.A. Hiddink
conceptversie 1, 28-10-2017

1 INLEIDING

Van maandag 2 tot en met vrijdag 20 oktober 2017 is een archeologisch onderzoek uitgevoerd in het plangebied Hoebenakker te Nederweert. Dit gebied ligt aan de noordzijde van genoemde plaats en wordt begrensd door Strateris, de Hoebensstraat en het Salmanspad. Het huidige onderzoek had betrekking op drie deelgebieden binnen ‘fase 3’ van het plangebied (fig. 1).

In de deelgebieden 3A-2 en 3 is in eerste instantie een standaard proefsleuvenonderzoek uitgevoerd, gevolgd door het aanleggen van enkele kleine werkputten om de aangetroffen sporen beter te kunnen waarderen én een in 2014 aangetroffen middeleeuws gebouw te completeren. In deelgebied 3A-4 heeft een vlakdekkend onderzoek plaatsgevonden, bedoeld om vindplaatsen te completeren die in 2009, 2013 en 2014 reeds gedeeltelijk waren onderzocht. Het gaat om een grafveld uit de Late IJzertijd-Romeinse tijd en bewoning uit de Volle Middeleeuwen.¹

Het onderzoek is uitgevoerd door een team van VUhs, Amsterdam, bestaande uit Anne Huijsmans, Sander Jansen, Catelijne Nater, Liza Schoenmakers en Valentijn van den Brink, onder leiding van dr. H.A. Hiddink. De opdrachtgever was de gemeente Nederweert, vertegenwoordigd door mevr. M. Houtappels en dhr. C. Damoiseaux. De directievoering was in handen van drs. F.P. Kortlang (ArchAeO, Eindhoven). Het grondverzet werd vakkundig verzorgd door Ben van Doren (Ad van Doren grond- en sloopwerken, Best).

Dit evaluatierapport is als volgt opgebouwd. In het volgende hoofdstuk wordt ingegaan op het verloop en de globale resultaten van het onderzoek. In hoofdstuk 3 zijn enkele opmerkingen over de bodemgesteldheid opgenomen. In hoofdstuk 4 worden de resultaten van het onderzoek besproken. De begroting van uitwerking en rapportage is opgenomen in hoofdstuk 5.

2 HET ONDERZOEK

2.1 INLEIDING

Over het eerdere (voor)onderzoek in het plangebied Nederweert-Hoebenakker is reeds uitgebreid geschreven, zodat we naar het desbetreffende rapport verwijzen.² Hier is slechts het volgende van belang. Vanaf 2009 heeft onderzoek plaatsgevonden in een grafveld uit de Late IJzertijd en Romeinse tijd, hetgeen 250 crematiegraven en randstructuren heeft opgeleverd. Het grafveld vertoonde een horizontale stratigrafie, met in het zuiden uitsluitend graven uit de Romeinse tijd en in het noorden vooral graven uit de Late IJzertijd. Het oudste deel van het grafveld kon eerder niet volledig worden onderzocht omdat het onder een bosje lag. Direct ten westen van het grafveld lag een zone met bewoningssporen uit de IJzertijd en de Vroege en Volle Middeleeuwen. Paalsporen en greppels aan de randen van dit in 2014 opgegraven areaal maakten het waarschijnlijk dat met name de bewoning uit de laatstgenoemde periode zich verder naar het noorden en oosten voortzette.

¹ Hiddink (ed.) 2016.

² Hiddink (ed.) 2016.

2.2 HET VERKENNEND ONDERZOEK

In deelgebied 3A-2 en 3 zijn in eerste instantie 12 proefsleuven aangelegd (1-12; fig. 1; 3).³ Een geplande sleuf moest vervallen omdat ter plaatse al een wadi bleek te zijn aangelegd. De sleuven van 4 bij 25 m zijn in principe aangelegd in een verspringend grid, waarbij enkele exemplaren iets zijn verschoven vanwege de vorm van het plangebied. In verschillende sleuven zijn grondsporen aangetroffen die in de prehistorie dan wel de Middeleeuwen leken te dateren. De datering stond echter niet vast en verder was het onduidelijk tot waar eventuele structuren/vindplaatsen zich uitstrekten. Daarom is besloten een groter oppervlak te onderzoeken.

Omdat extra proefsleuven van 4 m breed wellicht weer te weinig overzicht ofwel inzicht zouden geven in de aard en begrenzing van eventuele vindplaatsen, is besloten eens een andere strategie toe te passen. Deze bestond uit het aanleggen van kleine werkputten of 'kijkvensters' van 10 bij 20 m (eenmaal 20 bij 20 m) in de buurt van de aangetroffen sporen. Eventueel zouden deze putten direct vergroot kunnen worden wanneer aangetroffen grondsporen aanleiding zouden geven tot een werkelijk vlakdekkend onderzoek. Aldus zijn zes kleine werkputten aangelegd (141-146). Ter hoogte van proefsleuf 2 is niet uitgebreid, ondanks de aanwezigheid van twee paalkuilen. Een eventuele vindplaats zou hier grotendeels buiten het plan(deel)gebied liggen en later nog kunnen worden onderzocht. Werkput 141 is vooral aangelegd omdat duidelijk was dat zich hier een deel van een in 2014 aangetroffen structuur (804) moest bevinden. In werkput 142 zijn eveneens delen van een vol-middeleeuwse structuur gevonden, maar deze lagen buiten de contouren van het stedenbouwkundig plan. Zij zouden beter in een later stadium kunnen worden onderzocht omdat dan ook een perceel meer naar het noorden beschikbaar zou zijn. In de overige uitbreidingen zijn uiteindelijk geen sporen gevonden die aanleiding gaven tot verder onderzoek, buiten het aanleggen van een paar extra vierkante meters.

Om te controleren of ten zuiden van proefsleuf 10/werkput 144 werkelijk geen sporen meer aanwezig waren, zijn alsnog twee proefsleuven (13-14) aangelegd, met 5-5.5 m iets breder dan normaal.

Uiteindelijk is in deelgebied 3A-2 en 3 een oppervlak van 1755 m² opengelegd, maar omdat proefsleuf 4, 8 en 10 overlappen met later aangelegde werkputten, is het netto onderzochte areaal 1607 m² groot (tabel ##).

deelgebied	proefsleuf/werkput	oppervlakte (m ²)	oppervlakte vlak 2	oppervlak netto
3A-2	1-2	270		270
3A-3	3-14	1485		1337
3A-3	141-147	1719		1719
3A-4	136-140	4881	885	4881
totaal		8355	885	8207

Tabel 1. Nederweert-Hoebeakker. Overzicht van de onderzochte oppervlaktes.

2.3 HET VLAKDEKKEND ONDERZOEK

Deelgebied 3A-4 is opgegraven door middel van vijf werkputten (fig. 1; 3). De putten 136 en 138 zijn met 11 en 8.5 m vrij smal gehouden omdat hier de nodige graven werden verwacht.⁴ Aangezien de ondergrond onder het voormalige bosje nog droger was dan elders op het terrein en vanwege de vele boomwortels en konijnenholen, was het nodig beide putten gedeeltelijk in twee vlakken op te graven. De overige werkputten zijn tenminste 20 m breed gemaakt om een goed overzicht te hebben over de middeleeuwse structuren. Dat deze daadwerkelijk aanwezig waren, was al in vlak 1 van werkput 136 duidelijk geworden. Het onderzochte areaal bedraagt 4881 m²; de extra vlakken meten samen 885 m².

³ De sleuven zijn niet doorgenummerd vanaf 87 (laatste sleuf 2014) omdat er dan een overlap zou kunnen ontstaan met de werkputnummers van 2009-2014 (beginnend bij 100).

⁴ De werkputten zijn, in tegenstelling tot de proefsleuven, wel doorgenummerd.

Over de geologie, bodem en reliëf van het plangebied is reeds het nodige geschreven in het rapport over de voorgaande onderzoeken.⁵ In het eindrapport over deze campagne zal dit verhaal aangevuld worden, maar nu volstaan enkele opmerkingen. De sporenvlakken van de werkputten van het vlakdekkend onderzoek lagen voor het grootste deel in relatief droog lemig dekzand en hetzelfde geldt voor proefsleuf 1 en 2 aan de noordwestkant van het terrein. De oostzijde van werkput 137 en 140 was oorspronkelijk - periodiek - vochtiger, getuige de toename van ijzerconcreties en/of roestvlekken in het vlak. Van dezelfde omstandigheden was sprake in het noordoostelijke areaal met de proefsleuven 3, 7-8 en 10-14. De overgebleven zone rond proefsleuf 4-6 en 9 was oorspronkelijk meer permanent vochtig, op zijn minst in bepaalde, eeuwenlange perioden. Het sporenvak lag in of net onder een B- of B/C-horizont van een veldpodzol. Dit betekent echter niet dat er in het verleden geen structuren opgericht zijn en bovendien impliceert de aanwezigheid van een deel van het oorspronkelijke bodemprofiel een goede conservering. De middeleeuwse structuur 804 van werkput 120 en 141 ligt in de beschreven depressie. Eveneens niet voor niets zijn de eerste huisplattegronden uit de Vroege en Midden IJzertijd van de micro-regio Weert-Nederweert aangetroffen in een vergelijkbare situatie aan de noordwestzijde van het in 2014 opgegraven areaal.

4 SPOREN EN STRUCTUREN

Tijdens het onderzoek is aan 683 grondsporen een nummer toegekend, maar hiervan bleken er 38 bij nader onderzoek van natuurlijke oorsprong; er blijven derhalve 645 over. In het onderstaande worden ze per zone besproken. De zones zijn in figuur 1 aangegeven.

A proefsleuf 1 en 2

In het uiterste noordwesten van het plangebied liggen de proefsleuven 1 en 2. Sleuf 2 leverde twee paalkuilen op, die vanwege hun grijze kleur in de prehistorie, Romeinse tijd of eventueel de Vroege Middeleeuwen thuishoren. Er is hier niet uitgebreid vanwege de eerder vermelde redenen.

B proefsleuf 4, 6 en 9; werkput 141 en 142

Vooral in proefsleuf 4, maar ook in 6 en 9 is in totaal een dozijn paalkuilen aangetroffen. Op grond van hun grijze kleur zouden ze dezelfde datering kunnen hebben als die in sleuf 2. Om na te gaan of het hier eventueel delen van een -zeldzame - huisplattegrond uit de prehistorie betrof, is besloten op de plaats van de meeste sporen een werkput aan te leggen (142). Werkput 141 meer naar het zuiden zou eventueel ook prehistorische sporen kunnen opleveren. In werkput 142 werden weliswaar wat nieuwe grijze sporen gevonden, maar er konden geen structuren in worden herkend. Drie sporen in de noordoostelijke hoek behoren ongetwijfeld tot een gebouw uit de Volle Middeleeuwen, maar zoals eerder vermeld, is ook hier niet uitgebreid. In werkput 141 zijn geen prehistorische sporen aangetroffen, alleen middeleeuwse van structuur 804.

C proefsleuf 3 en 5

Van beide sleuven aan de noordoostelijke rand van het terrein heeft de eerste alleen een greppel en enkele recente dierbegravingen opgeleverd. In de tweede sleuf lagen enkel wat natuurlijke sporen.

D proefsleuf 7, 8, 10, 13-14; werkput 143-145

In de drie eerste proefsleuven aan de oostzijde van het terrein zijn greppels uit de (Late) Middeleeuwen en Nieuwe Tijd aangetroffen, alsmede kuilen en paalkuilen uit dezelfde tijd, eventueel de Volle Middeleeuwen.

⁵ Hiddink 2016, 13ff.

Kuil 7.007 was een soort waterkuil van minstens 70 cm diep. Om na te gaan of hier misschien sprake was van een erf uit de Volle Middeleeuwen, zijn de werkputten 143-145 aangelegd. Deze putten leverden echter nauwelijks grondsporen op. In tweede instantie zijn ook nog de sleuven 13 en 14 gerealiseerd. In eerstgenoemd proefsleuf lag een paalkuil van 60 cm diep, dat hooguit van een hooimijt zou kunnen zijn. Een kleine uitbreiding aan de noordzijde leverde echter geen extra sporen op.

E proefsleuf 11 en 12; werkput 146

Deze sleuven dicht bij het vlakdekkend opgegraven areaal, boden in de eerste plaats enkele greppels die aansloten op die in de opgraving. In sleuf 11 werd een opvallende gebogen stakenrij aangetroffen. Gezien de lichtgrijze kleur van de sporen leek deze oud en daarom werd in het verlengde werkput 146 aangelegd. Hier was sprake van een stakenrij met een andere oriëntatie, die op grond van de lengte en enkele lichtgrijze paalkuilen in de directe omgeving even aan een deel van een prehistorisch (Neolithisch of Bronstijd) huis deden denken. De overzichtstekening leerde echter dat we toch met afscheidingen of eventueel een veekraal van doen hadden en een kleine uitbreiding van werkput 146 leverde aan de westzijde geen nieuwe staken op. De kleur van de sporen suggereert weliswaar een hoge ouderdom, maar omdat de staken ingeslagen zijn en in de omgeving van jongere greppels liggen, hoeft dat niet zo te zijn.

F werkput 136-140

In het vlakdekkend opgegraven areaal van genoemde werkputten is in de eerste plaats het noordelijke deel van het grafveld opgegraven. In een driehoekige zone tussen de uiterste graven van 2013 en 2014 zijn 33 nieuwe graven aangetroffen, alsmede de rest van de grote kringgreppel 433. Het aardewerk in vier graven, drie urnen en twee kommen op de crematie, dateert onmiskenbaar in de Late IJzertijd. Dezelfde datering geven twee glazen armringen en de mantelspelden van het Midden La Tène schema die in een paar klompen corrosie te herkennen zijn. Er is geen Romeins vondstmateriaal aangetroffen. In het graf met de twee kommen bevond zich ook wat ijzer, mogelijk van een gordelhaak.

De overige sporen dateren voornamelijk in de Volle Middeleeuwen. Er is sprake van vijf grotere gebouwen op drie locaties, alsmede van tenminste vier kleinere (bij)gebouwen en twee boomstamwaterputten. Een reeks greppels begrenst de gebouwen/erven en vormt het vetrekpunt van - deels latere - perceelgreppels naar het noorden. Naast het soort gebouwen en waterputten wijst het aardewerk op een datering in de Volle Middeleeuwen. Er is sprake van enkele honderden scherven van Zuid-Limburgs en vooral Elmpster aardewerk (deels Elmp2). Daarnaast is sprake van maalsteenfragmenten van tefriet, een fragment van een ijzeren mes en van een ijzeren sleutel. Uit de waterputten zijn twee dendromonsters en een monster voor onverkoelde zaden verzameld (het instorten van de tweede put maakte bemonstering onmogelijk).

5 BEGROTING UITWERKING

De onderzoeksvragen en andere eisen in het PvE maken het uitwerken van alle sporen/structuren en vondsten noodzakelijk. Dit leidt tot de onderstaande begroting voor de uitwerking (tabel ##). De aantallen aardewerkscherven, fragmenten natuursteen en dergelijke zijn nog niet precies bepaald, maar dit lijkt ons geen bezwaar, aangezien ze lager liggen dan de aantallen waarmee in het PvE/de inschrijfstaat rekening is gehouden. De totale uitwerkingskosten bedragen iets meer dan de helft van het bedrag waarmee in de oorspronkelijke inschrijfstaat werd gerekend.

De kosten voor de conservering / restauratie van ijzer bedragen € 7400,--. In tabel ## is aangegeven waarop dit bedrag gebaseerd is. De meeste voorwerpen komen uit graven en zijn bijzonder genoeg om een complete behandeling te rechtvaardigen. Ze zijn geborgen als grote klompen corrosie met stukjes verbrand bot er aan vast, waarin alleen voor de specialist voorwerpen te herkennen zijn. Het is nodig ze uit te prepareren en te verstevigen om ze goed te kunnen determineren én om ze toonbaar te maken voor de niet-specialist. De

benodigde tijd is met name groot voor de mantelspelden, daar deze uit zeer fragiele, hol gecorrodeerde ijzerdraad bestaan.

nr	omschrijving	aantal	aantal	stuksprijs €	kosten €
		verwacht	werkelijk		
510	uitw. sporen/structuren	7025 m ²	6636	2,00	13272,00
	uitw. sporen/structuren extra meters	5000 m ²	1719	1,50	2578,50
515	C14 (crematiegraven)	20	10	300,00	3000,00
	dendrochronologie ME waterputten	5	2	175,00	350,00
520	aardewerk determinatie	3000	ca. 500	1,50	750,00
	tekening	50	ca. 30	25,00	750,00
	foto	25	ca. 5	1,00	5,00
530	metaal analyse	100	15	5,40	81,00
	tekening	50	10	16,00	160,00
	foto	50	10	1,00	10,00
	röntgen	25	15	15,00	225,00
540	natuursteen	75	ca. 30	5,40	162,00
	tekening	5	max. 5	16,00	80,00
	foto	5	max. 5	1,00	5,00
545	glas	25	0		
547	fys.-antr. crematieresten/dierlijk bot	70	33	200,00	6600,00
550	zoöarcheologie	100	0		
560	scan natte monsters	5	1	150,00	150,00
	analyse monsters nat	3	max. 1	1031,25	1031,25
565	fysische geografie deelverslag	1	1	620,00	620,00
600	conceptrapport met afb. en catalogi	1	1	2480,00	2480,00
700	redactie	1	1	2480,00	2480,00
	rapport	4 analoog/1 digitaal	4	55,00	220,00
800	deponeren	1	1	800,00	800,00
	invoer in Archis	1	1	400,00	400,00
900	stelpost conservering ijzer	10.000,--	9	zie tabel 3	7400,00
					43609,75

Tabel 2. Nederweert-Hoebenakker. Begroting voor de uitwerking en rapportage.

spoor	voorwerp	voorgestelde	kosten
		behandeling	
136-7-2	ijzeren sleutel (ME)	restauratie	800,00
136-87-2	fibula MLT	restauratie	1250,00
138-6-2	fibula (groot brok corrosie)	restauratie	1250,00
138-6-2	gordelhaak?	restauratie	800,00
138-19-1	fibula MLT	restauratie	1250,00
138-19-1	gordelhaak of tweede fibula	restauratie	1000,00
138-22-2	gordelhaak?	restauratie	800,00
139-154-11	mes (ME)	conservering	200,00
142-18-11	mes? (ME)	conservering	50,00
			7400,00

Tabel 3. Nederweert-Hoebenakker. Begroting voor de conservering/restauratie van ijzeren voorwerpen.

LITERATUUR

Hiddink, H.A. (ed.), 2016: *Archeologisch onderzoek in het plangebied Hoebenakker te Nederweert 2. Een grafveld uit de Late IJzertijd en Romeinse tijd, bewoning uit de Vroege IJzertijd, Vroege en Volle Middeleeuwen*, Amsterdam (ZAR 59).

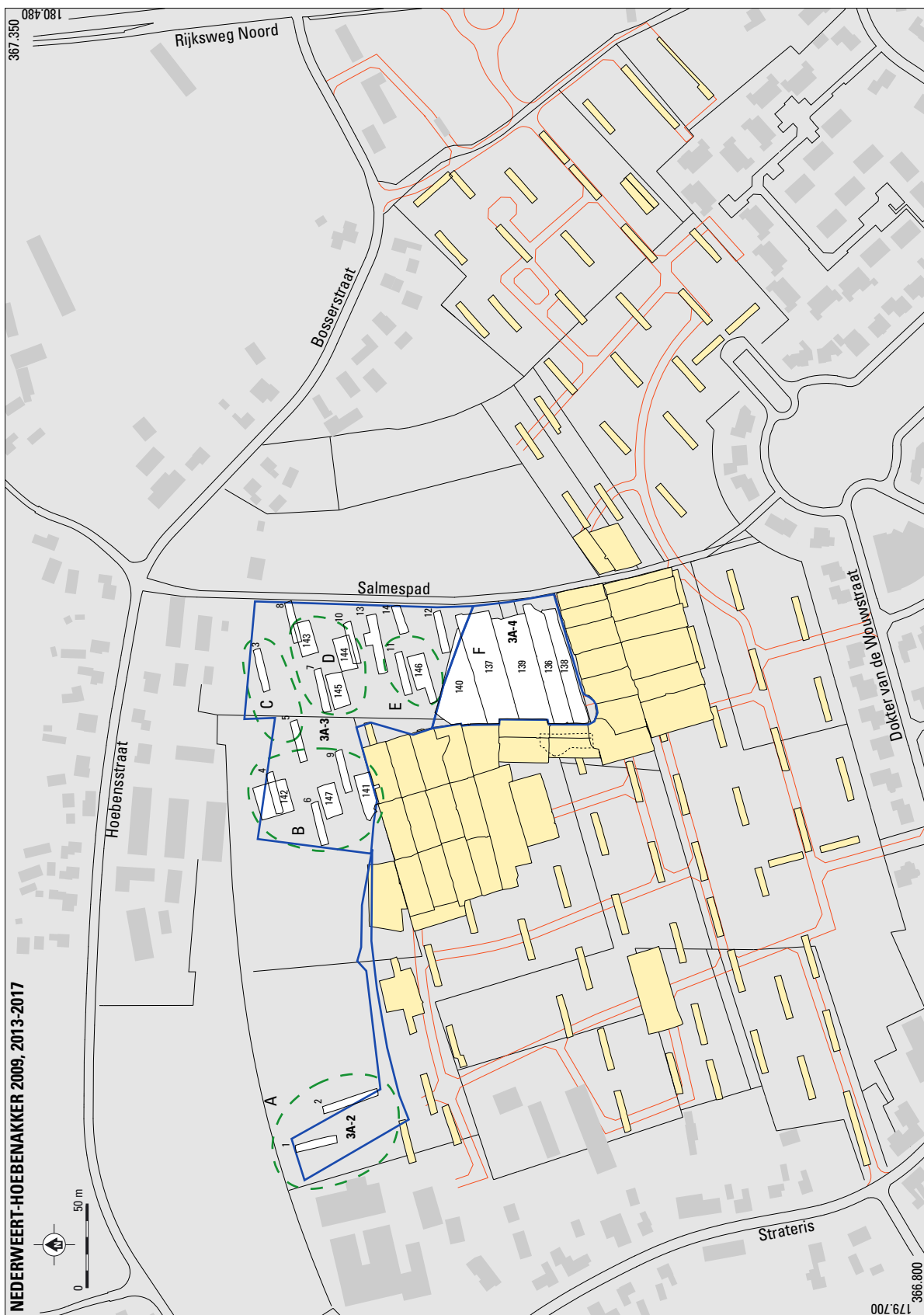

Fig. 1. Nederweert-Hoebenakker. Overzicht van het onderzochte areaal; proefsleuven en werkputten van 2017 in wit met nummers; grens plangebied in blauw; zones met sporen in groen. Schaal 1:3500.

Fig. 2. Nederweert-Hoebenakker. Overzicht van het grafveld. Schaal 1:550.
 A graven met nummers; B randstructuur; C puntvondsten en andere (mogelijk) bij het grafveld horende sporen;
 D post-Romeinse sporen; E recente versterking.

179.780
366.980

Fig. 3. Nederweert-Hoebenakker. Overzicht van alle sporen met een aanduiding van de belangrijkste structuren uit de Volle Middeleeuwen. Schaal 1:1000.